

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

Volume 3, Number 313 (2017), 205 – 213

N.K. Shulenbaev¹, B.M. Suiyerkul²¹2th course master degree student, specialty of Linguistics,²Doctor of Philology, Chief science researcher A.Baitursynov Institute of Linguistics,
shulenbaev.n@mail.ru, akbotakoz@mail.ruON THE UNIFICATION AND THE SIMPLIFICATION
OF THEOLOGICAL TERMS AND NAMES

Abstract. After gaining the independence of our country, the whole nation began to pursue more for the development of its mentality, religion and language. During this critical period, a problem arose about the need to pay more attention to word usage, terminology, and translation. In recent years, when the troubled centers of disagreement of ideas reign in the world, a negative attitude to the Islamic religion and its representatives arises. To the traditional Islamic religion is completely alien to the notion of terrorism and extremism. In this regard, it is important at their own level to conduct correct explanatory work on the history of religion, its currents, terms and names that relate to them. In the article the authors consider the problems of unification and ordering of the terms of theology, their use of dictionaries and in the language environment.

Keywords: theology, term, names, theological terms, unification, ordering, religious trends.

Н.К.Шуленбаев¹, Б.М.Сүйеркүл²¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан;²А. Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институты, Алматы қ., ҚазақстанТЕОЛОГИЯ ТЕРМИНДЕРІ МЕН АТАУЛАРЫН
БІРЗЕНДІРУ МЕН РЕТТЕУ ЖАЙЫНДА

Аннотация. Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін бүкіл халық болып, өз дінімізді, ділімізді, тілімізді дамытуға бет бұра бастадық. Осындай жауапты кезеңде сөз қолданыстарына, терминжасам мен аудармаға мұқият көңіл бөлу қажеттілігі туындады. Әлем дүрлігіп жатқан соңғы жылдары ислам дініне күйе жағу, сол дін өкілдеріне күмәнмен қарау етек ала бастады. Дәстүрлі исламға лаңкестік, экстремизм ұғымдары тіптен жат нәрсе. Осы орайда, халықты ислам тарихы, оның бағыттары, оған қатысты қолданылатын терминдер мен атауларды дұрыс түсіндіру жұмыстарын өз дәрежесінде жүргізген абзал. Мақалада авторлар күнделікті тілдік ортадағы, сөздіктердегі дінтану терминдерінің берілу, оларды біріздендіру мен реттеу мәселесін қарастырады. Терминдердің біріздену мен реттелу барысы, оның тәсілдері, терминдердің мағынасын халыққа дұрыс түсіндіру жолдары айтылады.

Түйін сөздер: теология, термин, атаулар, дінтану терминдері, біріздендіру, реттеу, діни ағымдар.

Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін бүкіл халық болып, өз дінімізді, ділімізді, тілімізді дамытуға бет бұра бастадық. Осындай жауапты кезеңде сөз қолданыстарына, терминжасам мен аудармаға мұқият көңіл бөлу қажеттілігі туындады. Әлем дүрлігіп жатқан соңғы жылдары ислам дініне күйе жағу, сол дін өкілдеріне күмәнмен қарау етек ала бастады. Дәстүрлі исламға лаңкестік, экстремизм ұғымдары тіптен жат нәрсе. Осы орайда, халықты ислам тарихы, оның бағыттары, оған қатысты қолданылатын терминдер мен атауларды түсіндіру жұмыстарын өз дәрежесінде жүргізген абзал.

Ғылымның қай саласына назар аударсақ та, оның қаншалықты деңгейге жетіп, қандай дәрежеге көтерілгені терминологиялық жүйесінен көрініп тұрады. Ресей ғылымында терминологияны зерттеудегі арнайы бетбұрыс Д.С. Лотте, С.А. Чпалыгин, С.И. Коршунов есімдерімен тығыз байла-

нысты. Өткен ғасырдың 30-жылдары құрылған терминкомдар бұл күндері ғылымның дербес бір саласын құрап отыр және әлі де өз маңыздылығын жойған жоқ. Орыс терминологиясының дамуына А.А. Реформатский, Н.А. Баскаков, Т.Л. Канделаки, Б.Н. Головин, Г.В. Степанов, В.П. Даниленко сияқты ғалымдар, сонымен бірге бүгінгі таңда олардың ізбасарлары А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильев, К.М. Мұсаев және қазақ терминологиясын дамытуда А. Байтұрсынов, Қ.Қ. Жұбанов, Ө.Т. Қайдар, Ө.А. Айтбаев, Б.Қ. Қалиев, К.Юсуф, Ш.Құрманбайұлы т.б. сынды ғалымдар өз үлестерін қосып отыр. Бұл тілші-ғалымдардың қарастыратын мәселелері де жан-жақты. Атап айтқанда, терминологиялық жүйенің құрылуы, терминнің мағыналық ерекшелігін зерттеу, оның басқа тілдермен байланысы, сол тілдердің лексикалық қорына еніп, терминология жүйесінен орын алуы, т.б. Аталмыш саладағы өзекті тақырыптардың бірінен саналатын терминологияны біріздендіру мәселесі жайында профессор Ш. Құрманбайұлы былай дейді: «Терминологияны біріздендіру бірнеше сатыдан тұратын ауқымды да күрделі жұмыс. Тілші-терминолог ғалымдар терминологияны біріздендірудің бес сатысын атап көрсетіп жүр. Бірінші – белгілі бір тар мамандықтың шеңберінде біріздендіру; екінші – сала шеңберінде біріздендіру; үшінші – нақты бір ұлт шеңберінде біріздендіру; төртінші – туыстас тілдер шеңберіндегі біріздендіру; бесінші – тіларалық, ұлтаралық біріздендіру; алтыншы – халықаралық, бүкіл ортақ терминдері бар тілдер арасындағы біріздендіру» [1, 121].

Өкінішке орай, пәрменді түрде жасалып жатқан жаңа терминдер мен атауларды реттеуге, біріздендіруге, оларды сөздіктерге енгізіп, көпшілікке жеткізуге келгенде шалағайлық танытып жатамыз. Ұқыптылық, біріздендіру, реттеу, жүйелендіру жағы кемшін түсіп жатады. Осы мәселеге байланысты академик Ө. Айтбайұлы: «Жүйелілік талабы термин құрайтын элементтер мен белгілерді іріктей білу жүйесіне тікелей байланысты. Іріктеу сәтінде ол белгілердің біртектестігіне қатты көңіл бөлумен қатар, терминдер жүйесінің дұрыстығы белгілі жүйе бойынша белгілерді іріктеуге ғана емес, сонымен бірге сол белгілердің қай түрде болатынына да байланысты екенін ескеру қажет. Терминология жүйелілігі термин элементтерінің тіркесімділігіне, басқаша айтқанда, олардың орналасу тәртібіне де қатысты болады», - деп тұжырымдайды [2, 16].

Біз қазіргі қоғамымызда айрықша орын алатын дінтану саласына қатысты атаулар мен терминдерді біріздендіру мәселесіне арнайы тоқталмақпыз. Дінтану терминдерінің мағынасын дұрыс түсінбеу кей жағдайда адамдардың санасында дін туралы жағымсыз түсініктердің пайда болуына әсер етеді. Өйткені атау мәнін түсінбеген жалпы халық белгілі бір терминнің бұрмаланып түсіндірілген мағынасын шындап қабылдап, сеніп қалады.

Соңғы жылдары *терроризм* (лаңкестік), *террорист* (лаңкес), *жиһад*, *экстремизм*, *экстремист*, *моджехед*, *салафизм*, *салафит*, *баххабизм*, *баххабист*, *ислам содырлары*, *шаһид*, *шаһид белдігі* т.б. сияқты терминдер мен атаулар теріс мәнде жиі қолданыла бастады. Мысалы, бүгінде жиһад сөзі көбіне жағымсыз мағынада түсіндірілуде. Жиһадты қару алып соғысу мағынасында біржақты түсінуге болмайды. **Жиһад** – (араб. – «күш жігер») – араб тілінде белгілі бір нәтижеге, мақсатқа жету үшін, яки бір істі істеу үшін бар қажыр-қайрат пен ынта-жігерді жұмсау, тырысу, күресу деген мағыналарды білдіреді. Қасиетті Құран кітабында «*жиһад*» сөзі 35 жерде аталғанымен, төрт жерде ғана тікелей «соғыс» мағынасында келген. Құранда «соғыс» ұғымы «*харб*», «*мухараба*», «*маграка*», «*қитал*» терминдерімен білдірілген. Барлық дипломатиялық байланыстар нәтижесіз аяқталып, келіссөздерден толықтай үміт үзілген шақта отанды қорғау үшін қолға қару алып, жиһад жасауға болады. **Жиһад** – «адамға Алла тағаланы тану үшін жол ашу» дегенді де білдіреді. Жаратушыны тануға сауатсыздық, кедейшілік пен еркін ойға, санаға жасалған шектеулер кедергі келтірсе, солармен күресу үшін атқарылатын барлық іс-шара жиһад болып есептеледі [3]. Ал ҚООҚТС-та (философия және саясаттану): *жихад* – *джихад* түрінде берілген [4, 96]. Сонда бұл сөзді «ислам дініне кесірін тигізушілерге қарсы күрес» мағынасында түсінген дұрыс.

Күнделікті қолданылатын *мінбе*, *мінбер*, *мұнара* сөздерінің де араб тілінен енгенін біле бермейміз. Халықта *мінбе* сөзі «ортаға шығып сөйлеуге арналған орын», ал *мұнара* сөзі «ғимараттың биік бөлігі» деген ұғымдарды береді. **Мінбер** – (араб тіл. «*минбар*»). Мешіт имамы Құран, құтпа оқығанда немесе уағыз-насихат айтқанда шығатын орын. Мінбер мешіттің басты белгілерінің бірі болып табылады. Михрабка таяу орналасады. Мінберді ағаштан, тастан кейде кірпіштен жасайды [3]. ҚОС-та бұл сөз: **Мінбе** – **трибуна** [5, 624]. Осы сөздікке мінбер сөзі енгізілмеген екен. Ал ҚООҚТС-та керісінше мінбер сөзі беріліп, *мінбе* сөзі берілмепті. **Мінбер**,

кафедра – кафедра [4, 157]. Бұған байланысты *мінбеге шығу, мінбеге көтерілу, мінбеден сөйлеу, биік (жоғары) мінберден сөйлеу, мінберден сөз алу, мемлекет мінбері сияқты тіркестер бар.*

Мұнара – (араб тіл. – «минарат» – «маяк») – мешіттің негізгі бөлігіне жалғастырылып немесе бөлек салынады, «муаззин» (азаншы) азан шақырғанда даусы ұзаққа жету үшін арнайы салынған ғимарат [3]. ҚОС-та: **Мұнара** - 1) башня, вышка 2) минарет [5, 624]. ҚООҚТС-та: мұнара – башня [4, 156]. Қазіргі тілдік қолданыста «Көктөбе», «Бәйтерек» мұнарасы атаулары бар.

Зәмзам сөзін айтқанда ойымызға «тәтті су, сусын» мағынасы келеді, яғни зәмзам сөзі «тәтті, шөл қандыраар» ұғымдарымен ассоциацияланады. Тілімізде зәмзам суындай, зәмзам сусыны, зәмзамдай тәтті, т.б. сөз тіркестері қалыптасқан, тіпті Зәмза, Зәмзагүл деген әйел есімдері де бар. Ал бұл сөздің мағынасы тек жалпы суға ғана қатысты емес, бастау, бұлаққа да қатысты. Зәмзам суы – зәмзам бұлағынан алынған су. **Зәмзәм** – (араб тіл. – «мол су») – Қағбаға жақын исламның бас мешіті әл-Масджид әл-Харам аумағында орналасқан қасиетті бұлақ. Зәмзәм бұлағының суы шипалы деп есептеледі [3]. ҚОС-та: **Зәмзам** (или – **суы**) *а рел.* – 1) священная вода из колодца в Мекке 2) *перен.* целебная вода [5, 365]. Ал ҚООҚТС-та: *зәмзам – зәмзам* түрінде берілген [4, 101].

Халқымызда **қағба** сөзін «Меккедегі құлшылық жасайтын төрт бұрышты қара тас» деп түсіну бар. **Қағба** – (араб тіл. - «қуб») – Меккедегі масжид ул-харамда (Қасиетті мешіт) мұсылмандар құлшылық ететін қастерлі орындағы тұңғыш ғимарат. «Қасиетті үй», «көне үй» деп те аталады. Қағбаның бір бұрышына Қара тас салынған. Қажылық сапар кезінде Қағбаны айнала тауаф рәсімі орындалады. Қағба сондай-ақ бүкіл әлемдегі мұсылмандар үшін намаз оқу кезіндегі құбыла – бағыт қызметін де атқарады. Меккедегі масжид ул-харамда (Қасиетті мешіт) орналасқандықтан "әл-Бәй-түл-харам" (қасиетті үй) деп те аталады [3]. ҚОС-та: **Қағба** – *а* Қаба (*мусульманский храм в Мекке, где хранится камень, служащий священным объектом паломничества и поклонения мусульман*) [5, 458]. Ал ҚООҚТС-та *қағба – қаба* түрінде берілген [4, 125]. Сонда бұл сөзді тек «қара тас» мағынасында ғана емес, «орын, ғимарат» мағынасында да түсінген дұрыс.

Сонғы кездері жиі қолданыла бастаған атаулардың бірі - *халиф, халифат* сөздері. **Халиф** – Мұхаммед пайғамбар қайтыс болғаннан кейін оның араб мемлекетінің басшысы болған орынбасарлары. **Халиф** – (араб тіл. – «мұрагер», «басшы») – ертедегі исламдағы Мұхаммед пайғамбар қалдырған өсиеттер мен қағидаларын орындауды қадағалау үшін сайланатын мемлекеттің жоғарғы билеушісі және діндарлар қауымының жетекшісі. **Халифат** – халифтер басқарған исламдық Араб мемлекеті, оның құрамына кірген елдер [3]. ҚОС-та: **Халифа** – *а* халиф, **Халифат** – *а* халифат [5, 892]. Ал ҚООҚТС-та *халиф – халиф, халифат – халифат* түрінде берілген [4, 226].

Әдетте *сахаба* сөзін «әскер», «пайғамбар серіктері» деп түсінеміз. **Сахабалар** – (араб тіл. – «замандас») – Мұхаммед пайғамбардың кезінде исламды қабылдап, кейін мұсылман болып көз жұмғандар. Оның замандастары, серіктері, ислам дінінің нығайып, әлемге таралуына еселі еңбек сіңіргендер [3]. ҚОС-та: **Сахаба** – *а рел. сподвижник пророка Мухаммеда* [5, 714]. Ал ҚООҚТС-та *сахаба, сақаба – сахаба* сөздері алыныпты [4, 185].

Уәдесінде тұрмайтын, сөзге тоқтамайтын адамға арнап *пәтуасыз, сөзінде пәтуа жоқ* немесе біреумен келісу мәнінде *пәтуәлесу, пәтуәға келу* тіркестері қолданылады. «Пәтуә – құдай серті» деген де тілдік қолданыс бар. **Пәтуа** – (араб тіл. – «түсіндіру») – шариятта қандай да бір ұйғарымды қабылдау немесе түсінік беру үшін жасалған құқықтық қорытынды және шешім [3]. ҚОС-та: **Пәтуа** – *а* сговор, договор, согласие (словесный) [5, 681]. Ал ҚООҚТС-та *пәтуа – фетва* сөздері алыныпты [4, 174].

Дін саласында *періште* сөзін жиі қолданамыз. **Періштелер** – (грек тіл. – «хабаршы», «елии»), Құдайдың еркін білдіретін және ғажайып мүмкіндіктері бар рухтар. Інжілде Періштелер *қызмет рухтары* деп аталады. Көбінесе олар арқасында аппақ қанаттары бар адамдар кейпінде бейнеленеді. Исламда періштелерге сену мұсылман сенімінің ажырамас бөлігі болып табылады, ол – иман келтіру шарттарының бірі. Ислами деректерде періштелердің нұрдан жаратылғандығы, жынысы болмайтындығы, шаршау, жалығуды білмейтіндігі секілді ерекшеліктері айтылады. Олардың тіршілігінің мәні Аллаһқа құлшылық етуден құралады [3]. ҚОС-та бұл сөз парсыдан енген сөз ретінде берілген: **Періште** – *п. рел.* 1) ангел, архангел 2) *перен.* безгрешный, чистый, ангел [5, 682]. Ал ҚООҚТС-та *періште – ангел* [4, 174]. Бұл атау төл сөздеріміз сияқты сөздік қорымызға берік орныққан. Қазақта «Алтын көрсе, періште жолдан таяды. Періште – тек бала

зана», «Жерде жетім жыласа – көкте періште тітіркенеді», «Бір жетім қуанса – мың періште той қылады» сияқты мақалдар, *періштелер қолдасын (жебесін, желеп-жебеп жүрсін), періште әумин десін, періштелер жолыңды оңғарсын*» сынды қолданыстар бар.

Терроризм, террорист, экстремизм, экстремист, моджехед сөздері көбіне қатар жұмсалады. Алдыңғы екі сөзді, тиісінше *лаңкестік, лаңкес* түрінде аударып жүрміз. *Террорист, экстремист* сөздерінің орнына кейде *содыр* нұсқасы да қолданылып жүр. **Терроризм** (лаңкестік) – (лат. тіл. – «үрей, қорқыныш», «қорқыту») – экстремизмнің шеткі көрінісі. Терроризм (лаңкестік) саяси мақсатқа жету жолындағы аса қатігездік, қорқыту, күштеу әдістерін қолданады. **Экстремизм** – (лат. тіл. – «шеткі») – адамның басқа түсініктерді, сенімдерді, дәстүрлер мен құндылықтарды қабылдамауға түрткі болатын белгілі бір сенімдер мен идеяларға деген шектен тыс радикалды көзқарас жолын ұстануы [3]. ҚОС-та: *Терроризм – терроризм* [5, 788], *Экстремизм – экстремизм, Экстремист (-ске, -сі) – экстремист* [3, 957] нұсқалары ұсынылған. ҚООҚТС-тың қазақша-орысша бөлігінде *лаңкестер, терроршылар – террористы* [4, 141], *Экстремизм – экстремизм* [4, 243] түрінде, ал орысша-қазақша бөлігінде *терроризм – терроризм, лаңкестік, террорист – лаңкес, террористы – лаңкестер*, сөздерімен қатар, *терроризм международный – халықаралық терроризм, лаңкестік, терроризм политический – саяси терроризм, лаңкестік, террористические угрозы – террорлық қауіп-қатерлер, террористический акт – террорлық акт* сөздері берілген екен [4, 451]. Газеттерде экстремизм, экстремист сөздері *содырлық, содыр* болып беріледі. Сөнге айналған *содырлық*. «Жас Қазақ», 9 желтоқсан 2011 жыл. № 48 (360). *Содыр* болсам қайтеді? «Дала мен қала», 28 қыркүйек 2008 жыл. №35 (262); *Содырлар* мінез танытты. «Ана тілі», 7 - 10 қазан 2010 жыл. № 40 (1033); Тіпті, сол *содырлардың* кім екенін ашық айтпай, «дін жамылған террористер» деп оларды қалқалауы – нені көрсететіні белгілі ғой. «Қазақ үні», 14 қазан 2011 жыл. № 41-42 (513). Сондай-ақ терроризм, террорист сөздері *лаңкестік, лаңкес, лаңкесші* ретінде жазылып жүр. Бейсенбі күні АҚШ президенті Джорж Буш Нельсон Мандела жетекшілік ететін Африканың ұлттық конгресі ұйымын *лаңкестік* ұйымдардың қатарынан шығару туралы бұйрыққа қол қойды. «Дала мен қала», 4 шілде 2008 жыл. № 26-27 (254); «2001 жылы қыркүйекте АҚШ-та *лаңкестік* жасаған бен Ладеннің көзін жойдық. «Жас алаш», 4 мамыр 2011 жыл. № 34 (15596). Қамауға алынға *лаңкестің* берген түсініктемесінде жарылысты ұйымдастыруға жергілікті әкімшіліктің 15 адамы көмектескен көрінеді. «Айқын», 12 тамыз 2008 жыл. № 149 (1086); Тарих бетінде қаралы Олимпиада ретінде сақталатын бұл доданың шырқын израильдік спортшыларды кепілге алған палестиналық *лаңкестер* бұзды «Айқын», 4 наурыз 2010 жыл. № 38 (1462). *Лаңкесшілердің* бірі өзін Президент сарайы жанында жарып жіберді» дегенді алға тартуда. «Ана тілі», 21-27 қаңтар 2010 жыл. № 3 (996).

Муджахит – (араб тіл. – «*күресуші*» «*күш жігер салушы*») – жихадқа қатысушы. «Муджахит» – тек сарбаз емес, ол сондай-ақ күресі джихадтың оң мағынасының аясына сәйкес келетін кез келген мұсылман да [3].

Шариғат сөзі де өте жиі қолданылатын сөздер қатарында. **Шариғат** – (араб тіл. – «*түзу, дұрыс жол*») – Алла тағаланың құлдарына намаз, ораза, қажылық секілді т.б бұйырған міндетті амалдары. Сонымен қатар, мемлекеттік, мұралық, қылмыстық және неке-отбасылық құқықтық нормалардан тұратын, Құран мен Сүннет негізінде құрастырылған исламдық құқықтық және теологиялық нормалар мен заңдар жинағы [3]. ҚОС-та: **Шариғат** – *а рел. шариат* (свод законов о правилах поведения и обязанностях мусульманина) [5, 907]. Ал ҚООҚТС-та **Шариғат** – шариат [4, 233] түрінде берілген.

Соғыста қаза тапқан адамды *дүние салды, қаза тапты, опат болды*, деумен қатар *шейіт болды* деп те айтамыз. Әлбетте, ұрыста адам белгілі бір мақсат жолында «шейіт» болады. **Шейіт (шәйіт)** – (араб тіл. «шаһид») – дін жолындағы соғыста немесе отбасын, отанын Алла үшін қорғап, дұшпан қолынан қаза болған мұсылман. «Шахид болу» деген сөзді арабшадан мағынасын бұзбай аударғанда «сыртқы күш тарапынан өлтірілу» дегенді білдіреді. Ал өзін-өзі жарып, өлімге бару шахидтікке жатпайды [3]. ҚОС-та: **Шейіт** – *а рел. погибший за [мусульманскую] веру* [5, 912].

Алла жолынан тайған, оған күмән келтірген адамды қазақта «*Аллаға серік қосты*» дейді. **Ширк** – исламда Алладан өзгеге табыну және Алладан өзгеден сұрау. Аллаға серік қосу [3].

Исламда салықтың түрлерін таңбалайтын *пітір* және *зекет* атаулары бар. **Зекет** – (араб тіл. – «*өсу*», «*тазару*») – исламдағы бес парыздың бірі. Мұсылмандар арасындағы ауқатты адамдардың

дүние-мүлкі зекет мөлшеріне жетіп, өзінің қажеттілігінен артылған жағдайда мұқтаж кісілерге көмек ретінде беруге тиісті жыл сайынғы міндетті садақа. ҚОС-та: **Зекет** – *а рел.* 1) зекет (ежегодное налогообложение мусульман налогом со скота) 2) зекет (подать, приписываемая шариатом в пользу бедных, в размере 1/40 доли скота или имущества); ~ ің (болып) кетейін! я готов ради тебя на все (*букв. стать бы мне податью за тебя!*) **Зекеттік** – *рел.* предназначенный для зекета. [5, 367]. **Пітір** – *а рел.* фитр, подать, собираемая по случаю завершения поста рамазана. Осы сөзбен қатар, **Пітір-садақа** – собир. подати налоги, поданные (*по случаю истечения срока мусульманского поста – рамазана*) сөзі де көрсетілген [5, 687]. ҚООҚТС-та **Зекет** – закят [4, 102] нұсқасында жазылса, ал *пітір* сөзі берілмеген. Қазақта *зекет салығы*, *пітір салығы* сөз тіркестері, «*Зекетсіздің малы – арам, тілсіздің тілі – арам*» деген мақал бұрыннан қолданылады.

Садақа – (араб тіл. – «*шынайы іс-әрекет*») – ислам діні бойынша қайырымдылық мақсатында мұқтаж адамдарға берілетін ақшалай немесе заттай көмек [3]. ҚОС-та: **Садақа** – *а рел.* 1) *этно.* искупительная или благодарственная жертва по народному обычаю (*для изгнания духа болезни от глаза и т.п.*) 2) милостыня, подаяние. ҚООҚТС-та: **Садақа**, **қайыр беру** – садақа [4, 182]. Халықта «*Садақаны сау кезіңде бер*», «*Бастан құлақ садақа*», «*Өзбек – өз ағам, сарт – садағам*», *т.б. мақалдар бар.*

Сопы, сопылық, зікір, зікірші, зікір салу сияқты сөздердің де мағынасын көп ретте дәл түсінбей жатамыз.

Сопылық – (араб тіл. «*тасаууф*» – «*тазалық*») – Исламның қайнарынан бастау алатын рухани құндылық, ислам дінінің дүниетанымдық, ахлақтық-этикалық, эзотерикалық қырларынан көрініс беретін, адамның Аллаһ Тағаланы тануы мен рухани адамгершіліктің кемелденуіне мүмкіндік беретін ілім, мистикалық ағымның бірі [3]. ҚОС-та: **Сопы** – *а рел.* 1) суфий (*аскет, мистик*); 2) *перен.* набожный; богомольный; смиренный; воздержанный человек; 3) *ирон.* святоша. **Сопылық** (-ғы) – *отвл. от софы.* суфизм. (*мистико-аскетическое направление в исламе*) [5, 730]. ҚООҚТС-та *сопы* – *суфий, сопылық* – *суфизм* [4, 194].

Зікір – (араб тіл. «*зикр*» – «*еске алу*», «*еске түсіру*», «*жадына сақтау*»). Сопылық ілімде – Алла тағаланы еске алу, оны ұмытпай, үнемі ойлау. Алланы әрдайым еске ала отырып, оның әмірлерін терең түсіну және ұжданның түкпірінен келген қалтқысыз сезіммен оны құлай сүю. Тілмен айтылатын зікір, яғни «*зикр лисан-и*» – лә иллаһа иллаллаһ, субханаллаһ, әлхамдулиллаһ, аллаһу әкбар сияқты т.б. сөздерді қайталап айтудан тұрады [3]. ҚОС-та: **Зікір** – *а рел.* 1) *зикр*, *радение дервишей (доведение себя до экстаза путем бесконечного повторения 99 эпитетов Аллаха)* 2) *этно., уст.* заклинание, с помощью которого в старину баксы пытались лечить болезни. **Зікірші** – 1) радатель (дервиш) 2) заклинатель зикром [5, 371]. ҚООҚТС-та *зікір* – *зикр* [4, 102].

Радикалды исламды уағыздаушыны, соған сенетін адамды бүгінде *ваххабист, салафит* деп атап жүрміз. **Уаһхабилік** – (араб тіл.) – XVIII ғасырда Арабияда пайда болған ислам дінінің ағымы. 1703-1787 жылдары өмір сүрген шейх Мұхамед ибн Абдул Уәһһаб ат-Тамими атымен қойылған. Уаһхабилік салафизм (араб тіл. «*салафа*» – «*бастапқы болу*») жолын таратады. Уаһхабиліктің басты догматы – бір Аллахқа сену болып табылады. Олардың ойынша, нағыз исламды Мұхаммед пайғамбарға ілесуші алғашқы үш ұрпақ ғана таратқан болатын. Одан кейінгі енгізілген жаңашылдықтарды бидғат деп жоққа шығарады [3]. ҚООҚТС-та *баханизм* – *баханизм* [4, 51], *салафиттер* – *салафиты* [4, 183].

«Салаф» сөзінің мағынасы «*әуелгі бабалар*» дегенді білдіреді. Алғашқы салафиттер және оның сансыз ізбасарлары, өзара жауласқанына қарамастан, негізгі үш қағидаға имандай сенді: таухид – бірқұдайлықты қатаң ұстану; бидғат – діндегі жаңалықтардан бас тарту; тахлидке (қандай да бір ислам мектебінің немесе беделді ғалымның ізін қууға) қарсылық.

Салафилер дінді ислам әлеміндегі түрлі халықтың этномәдени, тарихи және өзге де ерекшеліктеріне негізделген барлық «*жат*», «*кірме*» түсініктер мен тәжірибелерден тазарту жолында жойқын күрес жүргізуді өздеріне мақсат етіп қойды. Салафизм исламдағы барлық жаңалықтан бас тартуды, әуелгі догмаларға қайта оралып, оның қатаң түрде, дәлме-дәл орындалуын талап етті. Дамудың кез келген түріне жол жоқ. Бұл бізге қолдануға болмайтын нәрсе, өйткені мұндай жағдайда прогресстен бас тартуымызға тура келеді.

Салафизм *жиһад* ұғымын бұрмалап, оны қарулы күрес ретінде, біржақты ғана тәпсірлейді. Сондай-ақ, олар бұл күресті барлық мұсылмандардың өмір сүруінің жалғыз, әрі шынайы формасы

ретінде қоғамға таңып отыр. Ал жиһадтың дәстүрлі мағынасы – өзіңнің нәпсәни кем-кетіктеріңмен күресу. Әу бастан-ақ догматизмі мен радикализмі үшін сынға алынған салафилер, Алла мен адам арасындағы кез келген «дәнекерлікті» жоққа шығарады. Осылайша барлық сүнниттік мазхабтармен қақтығысқа түседі.

Қазақстан мен Орталық Азия мемлекеттері үшін исламның дәстүрлі формасы қоршаған әлемді интеллектуалдық тұрғыда қабылдауды бағдар еткен ханафиттік мазхаб пен далалықтардың ата-бабаларына деген киелі қатынасынан бастау алатын әулиелер дәстүріне негізделген «түркілік» сопылық екені белгілі.

Мазхабты ұстанатын елдер мен мемлекеттер әлемдік мәдениет пен ғылымның қазынасына қомақты үлес қосты. Мысалы, ханафизмде дәріптелген ой еркіндігінің нәтижесінде әл-Фараби, Ибн Сина секілді әлемдік ой-пікірдің алып тұлғалары дүниеге келді. Олардың әлем өркениетіне қосқан үлесі тек ислам топырағында оқшауланып қалған жоқ. Бұл туралы француз философы Александр Койре: «Мұсылмандар латындық Батыстың ұстаздары мен тәрбиешілері болды...» деген. Бұл тұрғыдан келгенде, қазақтар үшін дәстүрлі ханафи мазхабы елдегі жаңа білімнің культін қалыптастырудың, кемелденудің және дамыған мемлекеттер қауымдастығына ұмтылудың тамаша идеологиялық платформасы болып табылады [6].

Дәстүрлі ислам дінінің негізгі екі бағыты - *суннизм* және *шиизм* бар екенін білеміз. Ал олардың ерекшеліктерінен, дін ұстану қағидаларынан бейхабармыз. **Суннизм / сүннет жолын ұстанушылар** – Ислам дінінің бір бағыты. Құран Кәрімді және Мұхаммед пайғамбардың хадистерін, сондай-ақ оның артынан ерген сахабаларының сенім мәселесіндегі ұстанымдарын басшылыққа алады. **Шиизм** – (араб тіл. – «*жолын қуушы*», «*партия*») – ислам бағыттарының бірі. Бастапқыда Пайғамбардың мұрагері ретінде оның күйеу баласы Әлидің қабылдаған саяси партиясы. Шииттер Сүннетті мойындамайды және өздерінің шарттары бар [3]. ҚОС-та: **Сүннит** – *а рел. сүннит (течение в мусульманской религии)* [5, 747]; ҚООҚТС-та *сүнне* – *сунна, сүннешілік* – *суннизм* [4, 197]; *шииттер* – *шииты, шиитшілдік* – *шиизм* [4, 235].

Соңғы жылдары әлемде мойындалмаған *Ислам мемлекеті, Ирак және Шам Ислам мемлекеті, Ирак және Сирия Ислам мемлекеті, Ирак және Левант Ислам мемлекеті, Әл-Қағида қозғалысы, Ән-Нұсра майданы* атаулары пайда болды.

Ислам мемлекеті (ИМ; араб.: *الدولة الإسلامية* - әд-Дәулә әл-Исламия; қысқаша: ИШИМ, ИСИМ немесе ДАИШ) - радикалды исламизм (сәләфи-жиһади-тәкфири) идеологиясын ұстанатын әскери лаңкестік ұйым және халықаралық қауымдастық мойындамаған квазимемлекет.

2013 жылы әл-Бағдади Ирак пен Сирия аумағында «Ирак және Шам Ислам мемлекеті» құрылғанын жариялады. Әл-Қағида мен оның Сириядағы бөлімшесі - Ән-Нұсра майданы бұл әрекетті мақұлдаған жоқ.

Ешбір қосымшасыз «Ислам мемлекеті» атауы 2014 жылдың маусым айынан бастап қолданыла бастады. Оның алдында бұл ұйым Ирак Ислам мемлекеті (қазан 2006 - сәуір 2013; араб.: *دولة العراق الإسلامية*, қысқаша: ИИМ), Ирак және Шам Ислам мемлекеті (сәуір 2013 - маусым 2014; араб.: *الدولة الإسلامية في العراق والشام*, қысқаша: ИШИМ) деп аталып келді. ИШИМ атауының басқа нұсқалары: Ирак және Левант Ислам мемлекеті (қысқаша: ИЛИМ) немесе Ирак және Сирия Ислам мемлекеті (қысқаша: ИСИМ). Кейбір қазақ басылымдары орысша Исламское государство Ирака и Леванта атауына еліктеп, бұл ұйымды Ирак және Леванта Ислам мемлекеті деп атап жүр (Левант сөзінің соңында «а» әрпі жоқ). Бірқатар саясаткерлер Ислам мемлекетін «Ислам» және «мемлекет» сөздерімен атауға қарсы шықты. БҰҰ-ның бас хатшысы Пан Ги Мун бұл ұйымды ағылшынша Un-Islamic Non-State («Ислами емес, мемлекет емес») деп атауға шақырды.

Ұйым атауын басқа тілдерге аударғанда «Шам» (араб.: *الشام*) сөзінің мағынасын жеткізу қиынға түсті. «Шам» сөзін «Левант», «Үлкен Сирия», «Сирия» немесе «Дамаск» деп те аударуға болады. Мысалы, қазақ тілінде «Шам шаһары» деп Дамаск қаласын атайды. «Шам» деп Араб халифатының заманында Жерорта теңізі мен Евфраттың Кіші Азия мен Мысырдың арасындағы аймақты атаған. Термин XX ғасырдың екінші жартысында Ұлыбритания мен Франция бұл аймақта жаңа шекаралар сызып, ұлттық мемлекеттер пайда болғанға дейін қолданылып келді.

Қазақ тіліндегі кейбір басылымдарда Ислам мемлекетін атау үшін орыс тілінен енген ИГИЛ (орыс. Исламское государство Ирака и Леванта) және ИГИШ (орыс. Исламское государство Ирака и Шама) аббревиатуралары қолданылады. Соңғы кездері Ислам мемлекетін атау үшін оның

бұрынғы атауының арабша нұсқасындағы бірінші әріптерінен құралған ДАИШ (эд-Дәулә әл-Исламия фил-Ирақ уәш-Шам - араб.: داعش, ['da:ʕiʃ]) акронимі қолданыла бастады. ДАИШ аббревиатурасы негізінен арабтардың арасында кең таралған болатын, артынан оны Франция үкіметі ИМ ұйымын атау үшін ресми түрде бекітті. Ұлыбритания мен АҚШ мемлекеттерінің саясаткерлері де өз сөздерінде ДАИШ акронимін қолдана бастады. Мұның себебі - ДАИШ сөзінің жазылуы мен айтылуы араб тіліндегі «жаншып тастаушы» мағынасын беретін да'ис (араб.: داعس) және дахис (араб.: داهس) сөздеріне өте ұқсас.

Негізінен «Ислам мемлекеті» деп Ислам дінін өзінің саяси институттарының идеологиялық негізі ретінде қабылдаған мемлекетті атайды. Әдетте, бұл Исламның осы мемлекеттің ресми діні екенін және шарияттың заң шығарудың бірден-бір қайнары екенін білдіреді. Шынайы «Ислам мемлекетінің» адам қолынан шыққан заңмен жүруі мүмкін емес, ол тек қана шариятқа сәйкес басқарылады. Бұл адамдардың жоғары билігін (суверенитет) жариялаған Батыстың зайырлы демократиясына қарама-қайшы түсінік. Қазіргі таңда халқының көп бөлігін мұсылмандар құрайтын 46 мемлекеттің тек 10-ы ғана Конституцияларында өздерін «Ислам мемлекеті» деп жариялаған, ал олардың ішінде Құдайдың жоғары билігін бекіткен тек екі мемлекет бар – Иран және Пәкістан.

XX ғасырдың соңғы онжылдықтарында Мұсылман бауырлардың белсенділігі мен сәләфилік айрықшалықтың әсері Таяу Шығыста исламистердің күшеюіне әкелді. Бұл топтардың басты шабыттандырушысы – Мұсылман бауырлардың мысырлық идеологы Сәйид Қутб. Исламистердің басты мақсаты мұсылман елдеріндегі үкіметтерді құлатып, олардың орнына Ислам мемлекетін орнату еді. Әл-Қағида да осыған ұқсас идеологияны ұстанды, бірақ олар Таяу Шығыста Ислам мемлекетін құру жолындағы бірінші қадам деп Америка Құрама Штаттарына шабуыл жасауды санады.

Мұсылмандардың бұл тобы 1924 жылы жойылған халифатты мінсіз жүйе ретінде қалпына келтіргісі келді. Олардың қатарынан бөлініп шыққан жиһадилердің халифат құру туралы армандары осы Мұсылман бауырлардың мұрасы болуы мүмкін. Мұсылман бауырлар халифат мәселесін талқылағанымен, практикалық тұрғыда оны құруға құлшыныс танытқан жоқ. Олар халифат құру ісі дәл қазір іске асырылуға тиіс нәрсе емес, алыс болашаққа арналған жоспар екенін мойындады.

Ислам мемлекеті идеологиясының тағы бір құрамдас бөлігі - сәләфия (нақтырақ айтқанда оның зорлық-зомбылыққа үйір жиһадия ағымы). «Сәләфия» деп сүнни Ислам ішіндегі «дінді тазартуға» ұмтылған қозғалысты атайды. Сәләфилер басты назарын көпқұдайшылдықты (ширк) жою және бірқұдайшылдықты (таухид) орнату мәселесіне аударады. Сәләфилер тек өздерін ғана шын мұсылман деп санайды. Тау-тастарға, әулиелерге, қабірлерге және т. б. заттарға табынып жүрген мұсылмандарды діннен безген кәпірлер деп есептейді. Бұлардың қатарына шииттер, демократтар және демократиялық жүйеге ат салысып жүргендер де жатқызылады. ИМ-нің шииттерге қарсы ұстанымы сәләфилер мен шииттердің арасындағы ежелден ұласып келе жатқан қақтығыстан шыққан.

Сәләфилердің негізгі әдебиеті ортағасырлық ғұлама Ибн Таймийа мен оның шәкірттеріне тиесілі. XVIII ғасырда пайда болған Мұхаммед ибн Абдул-Уәһһаб бастаған сәләфилер қозғалысының өкілдері уәһһабилер деп аталып кеткен болатын. Сауд Арабиясы патшалығы қазірге шейін осы Ибн Абдул-Уәһһабтың іліміне берік.

Исламист топтардың дамуымен қатар жиһадилер қозғалысының идеологиясын құруға көмектескен тәуелсіз ғұламалардың желісі пайда болды. Бұл ағымның бағытын Әбу Мұхаммед әл-Мақдиси және Әбу Басыр әт-Тартуси секілді ғалымдар белгіледі. Ертеректе Сәйид Қутбтың ықпалында жүрген ғалымдар, уақыт өте одан қашықтап, сәләфилікті ұстана бастады. Сәләфиліктің зорлық-зомбылық аспектілеріне көп көңіл бөлген бұлар сәләфия-жиһадияның пайда болуына септігін тигізді. Қазіргі таңда ИМ өзінің діни көсемдерін қолдау саясатын жүргізіп отыр. ИМ-де беделге ие бахрейндік жас уағыздаушы Түрки әл-Бинәли өзінің бұрынғы ұстазы әл-Мақдисиді Ислам мемлекетін қолдамағаны үшін сынға алды.

Ислам мемлекетінің сәләфи-жиһадиліктің соншалықты қатал нұсқасын ұстануының себебі осы топтың негізін қалаған Әбу Мұсаб әз-Заркауидің көзқарастарында жатыр. Әз-Заркауи Әбу Мұхаммед әл-Мақдисидің шәкірті болған. Әбу Омар әл-Бағдади және Әбу Хамза әл-Муһажир секілді ИМ-нің алғашқы жетекшілері де сәләфи-жиһадиліктің өкілдері болған.

Зорлық-зомбылыққа қарсы сәләфилер қарсыластарын сәләфия-жиһадия деп еш жерде атамайды, оның орнына тәкфиршілік немесе экстремистік атауларын қолданады, себебі олар тәкфир яғни, діннен шығаруды қантөгістерін ақтау үшін қолданады. Оған қоса жиһадилерді атау үшін сәләфилер бағзы заманда пайда болған харижилік ағымның атауын пайдаланады.

ИМ-нің көзқарастарына сәйкес, әр мұсылман «нағыз» мұсылмандықты ұстану керек және «нағыз» мұсылман еместерден бөлінуі керек; Аллаһтың заңдарымен үкім етпеу күпірлік саналады; Ислам мемлекетіне қарсы күресу күпірлікпен тең; барлық шииттер өлім жазасына лайықты көпірлер; Мұсылман бауырлар мен ХАМАС ұйымы Ислам дінін сатқан опасыздар. ИМ-нің бұл көзқарастары сәләфилердің дәстүрлі әдебиетіне негізделген.

Ислам мемлекеті өз бақылауындағы аймақтарда шариғат заңдарының негізінде билік орнатқан. Үкім шығару жұмысымен мүфтилер басқаратын ИМ-нің соттары (қазылары) айналысады. Заңдардың қатаң сақталуын әл-Хисба (араб.: *الحسبة*) деп аталатын арнайы шариғат полициясы қадағалайды. Құрамына жаңадан қосылған жерлерде ИМ ең бірінші осы шариғат полициясын құрумен айналысады. Шариғи полициядан басқа ИМ-де кәдімгі полиция да бар, бірақ олар бөлек жұмыс істейді.

Тыйым салынған (харам) нәрселердің қатарына алкогольдік ішімдіктер ішу мен темекі шегу кіреді. Алкоголь ішкен адам сабау арқылы жазаланады, темекі шеккен адам айыппұл төлеуге мәжбүр. ИМ-ге салық төлемей контрабандамен айналысқан адамдар айыппұлмен жазаланады. Автокөліктерінде музыка тыңдағандар мен шариғатқа сай киінбеген әйелдер де жазаға тартылуы мүмкін. Әрбір ер адам намаз уақытында міндетті түрде мешітке келуі тиіс, бұл уақытта дүкендердің жұмысына тыйым салынған. Батыстың БАҚ-тары көбінесе дене мүшелерін кесу және бас шабу сияқты ауыр жазаларға (худуд) назар аударғанымен, ИМ-нің соттары тағзир деп аталатын жеңіл жазаларды (сөгіс, ескерту, тәрбиелік сөз) да қолданады.

Ислам мемлекетінің содырлары Әл-Қағида көсемі Айман әз-Зауаһиридің «жүректерді жаулау» туралы кеңесіне құлақ түрмесе де өзінің жолдауларын тарату үшін әлеуметтік медиа құралдарын шеберлікпен қолданып жүр. Әлемдегі ең қатыгез лаңкестік ұйымның үгіт-насихаты да жоғары деңгейде ұйымдастырылған. «Әл-Хаят» деп аталатын ИМ-нің медиа орталығы жүздеген бейнежазба жариялап үлгерді. Оның ішінде бірнеше минуттық бейнежазбалардан бастап, ұзақтығы бір сағатқа жететін фильмдер бар. Олардың көп бөлігінде Голливуд стиліндегі әдіс-тәсілдер мен арнайы эффекттер қолданылған. ИМ жариялаған «Қылыштар шылдыры» (араб.: *صليل الصوارم*) атты фильмінің 4-ші бөлімін New York Times газетінің сыншысы Дэвид Каррдың өзі мақтаған. ИМ-нің үгіт-насихатын Интернет желісінде тарататын көптеген «жанкүйері» бар. Twitter әлеуметтік желісінде қаптап жүрген оларды әлі күнге шейін тоқтату мүмкін болмай тұр.

ИМ батыс елдерінде уағыз-насихатын тарату үшін 2014 жылдың шілде айында ағылшын тілінде «Дабик» (ағылш. Dabiq) журналын жария етті. Оның атауы Алеппо қаласынан солтүстікке қарай орналасқан Дабик елді мекенімен байланысты. Мұхаммед пайғамбардан (с.а.с.) жеткен хадиске сәйкес, Ақырет күнінің алдында христиандар («римдіктер») мен мұсылмандар арасындағы ақтық шайқас дәл осы жерде орын алған екен. «Дабик» журналы ИМ-нің негізгі басылымы саналады. Журналдың сыртқы көрінісі Батыстың бірқатар атакты басылымдарына ұқсайды және мінсіз ағылшын тілімен жазылған. «Дабикты» басып шығару жұмысымен «Әл-Хаят» орталығы айналысады [7].

Атам заманнан бері тың көзқарастарға бейім, зияткерлік сұхбатқа дайын Ұлы дала тұрғындарына қатаң догма мен діни радикализм – жат құбылыс. Сонымен бірге, нағыз қазақ өзінің шежіресін, жоқ дегенде жеті атасына дейін білуі тиіс, ал салафизм болса қазақ халқының салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпына (өлгенге құран бағыштау, аруаққа сену және т.б.) үзілді-кесілді қарсы. Далалықтардың дінді соқыр сенім еткісі келетіндерді сынағаны жөнінде қазақ ауыз әдебиетінен көптеген мысалдар келтіруге болады. Мысалы, Қашағанның керемет термесі бар. Ол әуез бен домбыраны исламға жат деп санайтын салафиге күйрете тойтарыс береді. Салафилердің сопыларды өздерінің негізгі бәсекелесі санауының бір себебі де осымен байланысты болар.

Олар исламға жаңашылдық әкелді деп айыптаған түрлі сопылық ордендер салафилер сынының негізгі нысанасына айналды. Бұдан басқа, олар өз уәждерінде Құран мен Сүннеттің дәлме-дәл түсінігіне сүйену және оларды түсіндіру үшін ақылдың дәлелі мен қисынның тәсілдерін пайдаланбау керек деп санады. Салафилер бұл қылықтарын «адамның ақылы шектеулі, ал қасиетті

жазба Алланың тікелей сөзі» деп түсіндірді. Олардың ойынша, әулие ата-бабаларымыздың, басқа да өткендеріміздің қабіріне зиярат ету мен оларға Құран бағыштау – бірқұдайлық қағидасынан ауытқу деп саналады.

Қорыта айтқанда, басқа салалар сияқты теология терминдері мен атауларын нақты түсініп, оларға талдау жасап отыру – бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Терминдерді орнымен қолданып, олардың мәнін дұрыс түсінгенде ғана дәстүрлі дінімізге қатысты айтылып жүрген кейбір қайшы пікірлерге, бұрмалаушылықтарға ұрынбаймыз. Телогия терминдерін түсіндіру, оларды тұрақты жариялауды реттеу (упорядочение), біріздендіру (унификация) сияқты терминологиялық жұмыстар тұрақты түрде жүргізіліп отырғаны дұрыс. Мерзімді баспасөз беттерінде дінтануға байланысты қазірде қолданылып жүрген терминдер мен атаулар жиі жарияланып отыруы тиіс. Халық арасында аталған сөздерді дұрыс түсіндіру жұмыстары жүргізілсе, адамдардың өз дінін құрметтемеуі, басқа діннің жетегінде кетуі, қасиетті ислам дінімізге күмәнмен қарап, басқа жолға бағыт алуы болмас еді. Ал ислам діні – ізгілік діні. Ол халықты сабырлыққа, рухани тазалыққа, жақынына жамандық жасамауға үндейтін дін. Олай болса, дініміздің қадірін арттыруға дінтанушылармен қатар тілшілердің де атсалысуы қажет деп санаймыз.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Құрманбайұлы Ш. Терминтану. Оқу құралы. – Астана, 2007. – 160 б.
- [2] Айтбайұлы Ө. Қазақ сөзі. (Қазақ терминологиясының негіздері). – Алматы: Рауан, 1997. – 240 б.
- [3] <http://sunna.kz>
- [4] Қазақша-орысша, орысша-қазақша терминологиялық сөздік. Философия және саясаттану / Жалпы ред. басқ. М.Б. Қасымбеков, жобаның ғылыми жетекшісі А.Қ. Құсайынов. – Алматы: «Қазақпарат» баспа корпорациясы, Т.: 22, 2014. – 488 б.
- [5] Казахско-русский словарь: около 50 000 слов /Под ред. Чл.-корр. НАН РК Р.Г. Сыздыковой, проф. К. Ш. Хусаина. – Алматы: Дайк пресс. 2008. – 962 с.
- [6] <http://e-islam.kz>
- [7] <https://kk.wikipedia>

REFERENCES

- [1] Kurmanbayuly Sh. Terminology. Trainig manual. – Astana, 2007. – 160 p.
- [2] Aitbayuly O. Kazakh's word. – Almaty: Rauan, 1997. – 240 p.
- [3] <http://sunna.kz>
- [4] Kazakh- russian, russian- kazakh terminological dictionary. Philosophy and political science – Almaty, 2014. – 488 p.
- [5] Kazakh- russian dictionary: over 50 000 words / Editors prof. R.G. Syzdykova, prof. K.Sh. Khusaiyn. – Almaty: Daik press. 2008. – 962 p.
- [6] <http://e-islam.kz>
- [7] <https://kk.wikipedia>

Н.К. Шуленбаев¹, Б. М. Сүйеркул²

¹магистрант 2 курса по специальности 6М021300 Лингвистика, ИЯ им. А. Байтұрсынова;

²д.ф.н., главный научный сотрудник ИЯ им. А.Байтұрсынова

ОБ УНИФИКАЦИИ И УПОРЯДОЧЕНИИ ТЕОЛОГИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ И НАИМЕНОВАНИЙ

Аннотация. После получения независимости нашей страны народ взял курс на развитие своего менталитета, религии и языка. В этот ответственный период возникла проблема необходимости уделять больше внимания на словоупотребление, терминообразование и перевод. В последние годы, когда в мире царят беспокойные очаги разногласия идей, возникает негативное отношение к исламской религии и ее представителям, процесс унификации и упорядочения теологических терминов и наименований очень важен.

Традиционной исламской религии совершенно чужды такие понятия, как терроризм и экстремизм. В связи с этим, важно на своем уровне вести правильные разъяснительные работы с населением по истории религии, его течениям, терминам и наименованиям, которые относятся к ним. В статье авторами рассматриваются проблемы унификации и упорядочения терминов теологии, их употребление в словарях и в языковой среде.

Ключевые слова: теология, термин, наименования, теологические термины, унификация, упорядочение, религиозные течения.